

STATI

Obiter dictum v praxi českých soudů: kdy ho psát a kdy se mu raději vyhnout

Vojtěch Šimíček*

Abstrakt: Článek se zabývá vnitřní strukturou rozhodnutí českých soudů a zejména odlišováním částí uváděných jako ratio decidendi a obiter dictum. Autor se vyjadřuje k závaznosti obiter dicti a zdůrazňuje, že o tom, která část bude v budoucnu skutečně považována za obiter dictum, nerozhoduje samotný soudce, který je píše, nýbrž následná praxe. V další části textu autor uvádí konkrétní příklady z praxe, na kterých demonstruje, kdy by obiter dictum nemělo být součástí soudního rozhodování, a naopak případy, kdy se obiter dictum jeví jako velmi přínosné. Závěrečná část článku se pokouší charakterizovat jednotlivé typy osobností soudců podle toho, jakým způsobem nakládají s obiter dicti.

Klíčová slova: soudní rozhodnutí a jejich struktura, ratio decidendi, obiter dictum, závaznost, osobnost soudce

Úvod

Odůvodňování a následné vyhlášení soudních rozhodnutí není v zásadě ničím jiným, než způsobem komunikace a informováním účastníků řízení a také širší veřejnosti o výsledku soudního řízení. Proto musí být tato rozhodnutí dostupná¹ a pokud možno i co nejvíce srozumitelná.²

Má-li být splněn jeden z účelů soudní jurisdikce, totiž požadavek výchovy k dodržování smluv a zákonů, k čestnému plnění povinností a k úctě k právům jiných osob,³ je zcela nezbytné, aby rozhodnutí obecných soudů nejen odpovídala zákonu v merituu věci a byla vydávána za plného respektu k procesním normám, ale aby také jejich odůvodnění ve vztahu ke zmíněnému účelu odpovídalo požadavkům předvídatelnosti, srozumitelnosti a vnitřní bezrozpornosti. „Rozhodovací činnost soudů je totiž intelektuálně poměrně náročná a spočívá v interpretaci a aplikaci právních norem. Jedná se ostatně také o určitou formu komunikace mezi soudem (orgánem veřejné moci) na straně jedné, který vykonává ve společnosti veřejnou službu, a účastníky řízení a konečkonců i celou veřejností na straně druhé.“⁴

* Doc. JUDr. Vojtěch Šimíček, Ph.D., katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity a Ústavní soud České republiky. E-mail: vojtech.simicek@usoud.cz.

¹ Podle čl. 96 odst. 2 věta druhá Ústavy České republiky platí, že „[r]ozsudek se vyhláší vždy veřejně“. Okolnost, že se vůbec nejedná o triviální záležitost, potvrzuje náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/18 ze dne 18. 6. 2019 (veškerá jeho judikatura je dostupná z: <<http://nalus.usoud.cz>>), kde se řešila otázka, co lze považovat za rozsudek a bylo připsáno jako ústavně souladné veřejné vyhlášení též prostřednictvím úředních desek soudu (včetně elektronických). Spolu s výrokem však musí být veřejně vyhlášeny i nosné důvody rozsudku.

² Ke komparativnímu přehledu stylu odůvodňování soudních rozhodnutí viz např. TICHÝ, L. – HOLLÄNDER, P. – BRUNS, A. (eds). *Odůvodňování soudních rozhodnutí*. Praha: Centrum právní komparatistiky PF UK, 2011.

³ Viz § 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů („o. s. ř.“).

⁴ Nález sp. zn. II. ÚS 1257/15 ze dne 1. 10. 2015 (N 180/79 SbNU 33). Dále je zde uvedeno, že omezovalo-li by se rozhodnutí jen na odkaz na zákonnou úpravu a konstatování, že dovolání je nepřipustné, došlo by k nežádoucí situaci, kdy soud

1. Vnitřní struktura soudních rozhodnutí: *ratio decidendi* vs. *obiter dictum*

Právě proto, aby byla rozhodnutí soudů dostatečně srozumitelná a přesvědčivá, je důležitá jejich vnitřní struktura. Tuto strukturu lze pro zjednodušení dělit na formální a obsahovou.

Formálně nazíráno má rozhodnutí soudu záhlaví (obsahující označení soudu, o jehož rozsudek jde, a také rozhodujících soudců), výrokovou část, odůvodnění (pokud zákon nestanoví jinak) a poučení o opravném prostředku.⁵

Z obsahového hlediska⁶ je rozhodnutí soudu složeno z narativní části, která popisuje průběh řízení a argumentaci stran (účastníků) řízení, dále soud zhodnotí výsledky provedeného dokazování, vyloží, jaký učinil závěr ohledně skutkového stavu a jak věc vyhodnotil právně.⁷ V praxi však takto schématické rozlišení mezi skutkovým zjištěním a právním posouzením nemusí být jednoduché. Tento vztah lze charakterizovat jako aplikaci obecného (právní normy) na konkrétní případ. Protože „každé konkrétní je obsahově bohatší než obecné pravidlo, není tato aplikace (s výjimkou jednoduchých, procedurálních rozhodnutí) mechanickou záležitostí, ale je výsledkem poměrně náročného myšlenkového pochodu, který je v podstatě tvůrčí činností.“⁸

K tomu je třeba dodat, že tato struktura rozhodnutí je samozřejmě zjednodušená a neodráží specifika všech stupňů soudní soustavy. Týká se především soudů prvního stupně, které bývají označovány i jako soudy nalézací. Jejich primárním úkolem je totiž precizně zjistit všechny skutkové okolnosti rozhodovaného případu a za tím účelem vedou dokazování. Platí pak jakási přímá úměra, že čím výše je postavený instancně nadřízený soud, tím méně se od něj očekává doplňování tohoto skutkového stavu a vedení vlastního dokazování, a naopak o to více je povolán ke sjednocování právních názorů. Tato okolnost se pak samozřejmě projeví i ve struktuře rozhodnutí, takže např. většina rozhodnutí

zcela pomine svoji povinnost transparentně a srozumitelně vykládat právo, neboť je ve svých důsledcích pouze aplikuje. „Tím se však zcela vyhýbá zmíněné komunikaci s účastníky řízení a namísto toho se staví do pozice vrchnostenského orgánu, který si je sice dobře vědom, jak správně rozhodnout, nicméně necítí potřebu to sdělovat někomu jinému.“ Takovýto postoj proto odporuje čl. 4 a čl. 90 Ústavy.

⁵ Precizně to vyjadřuje především § 157 odst. 1 o. s. ř., podobnou úpravu obsahuje § 120 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, a § 54 odst. 2 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

⁶ Přímou propedeutickým způsobem zákonodárce popisuje obsah odůvodnění rozsudku v § 157 odst. 2 o. s. ř.: „Není-li dále stanoveno jinak, soud v odůvodnění rozsudku uvede, čeho se žalobce (navrhovatel) domáhal a z jakých důvodů a jak se ve věci vyjádřil žalovaný (jiný účastník řízení), stručně a jasně vyloží, které skutečnosti má prokázány a které nikoliv, o které důkazy opřel svá skutková zjištění a jakými úvahami se při hodnocení důkazů řídil, proč neprovedl i další důkazy, jaký učinil závěr o skutkovém stavu a jak věc posoudil po právní stránce; není přípustné ze spisu opisovat skutkové přednesy účastníků a provedené důkazy. Soud dbá o to, aby odůvodnění rozsudku bylo přesvědčivé. Odůvodnění uvedené v písemném vyhotovení rozsudku musí být v souladu s vyhlášeným odůvodněním.“

⁷ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 7. 2008, č. j. 2 Afs 67/2008-112 (č. 1697/2008 Sb. NSS; veškerá judikatura tohoto soudu je dostupná na <<https://vyhledavac.nssoud.cz>>): „Je od sebe třeba odlišit dvě části odůvodnění: rekapitulaci (respektive naraci) a vlastní argumentaci. Jestliže totiž v prvně zmíněné části jde v zásadě o to informovat účastníky řízení (a koneckonců i každého čtenáře) o skutečnostech, které soud považuje za relevantní, seznámit čtenáře se skutkovým příběhem věci a zároveň – obrazně řečeno – „ukázat všechny karty“, které jsou k dispozici; představuje část druhé výsledkem vlastní intelektuální práce soudu. Smyslem této druhé části je totiž vyhodnotit skutkový stav věci a provést výklad práva, tj. nalézt logicky nejsprávnější a především spravedlivé možné řešení. Jen v některých případech pak soud považuje za vhodné od sebe odlišit důvody, které ho vedly k vlastní formulaci výrokové části rozhodnutí, od další argumentace, která určitě není pravidelnou součástí odůvodnění rozhodnutí a bývá proto zpravidla uvozována slovy ‚nad tento rámec‘; příp. ‚jako obiter dictum soud uvádí apod.‘“

⁸ WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Linde Praha, 2004, s. 278.

Nejvyššího soudu o podaných dovoláních v civilním řízení jsou odmítavá usnesení, kdy se tento soud nevěnuje podrobnému popisu skutkového stavu věci, nýbrž hodnotí jen splnění podmínek řízení a zjistí-li, že není dána potřeba sjednocení judikatury, dovolání odmítne jako nepřipustné.

V další části tohoto textu se budu zabývat výhradně tou částí soudních rozhodnutí, která představuje vlastní argumentaci (zcela proto vynechávám narativní část odůvodnění, která je sice také jeho nedílnou součástí, nicméně neobsahuje vlastní argumentaci soudu). Tuto vlastní argumentaci pro naši potřebu dělím na nosné důvody rozhodnutí (*ratio decidendi*, *tragende Gründe*) a odůvodnění vyslovené nad jejich rámec (*obiter dictum*).

Původ části odůvodnění označované jako *obiter dictum* je spojován se systémem common law. M. Bobek k tomu uvádí, že *ratio decidendi* „je zobecněné právní pravidlo vydestilované z rozhodnuté kauzy. Jedná se o zobecněním získanou právní normu. Ratio určité kauzy tak nemusí přesně odpovídat textu rozhodnutí. Jde o normativní pravidlo z rozhodnutí vytvořené, nikoliv nutně v něm výslovně obsažené. Ratio je vždy pravidlem právním. Skutková zjištění z konkrétní kauzy nikdy ratio precedentu netvoří. Na druhou stranu jsou ale skutková zjištění a faktický rámec řešené kauzy významné pro definici šíře normativního ratia z něj vytvořeného, tedy hypotézy právní normy. Ratio a jeho budoucí dopad je omezen skutkovým rámcem řešené kauzy.“⁹ Vše ostatní jsou pouhá *obiter dicta*, tedy věci řečené mimo chodem.

Stejný autor proto varuje před nesprávnou prací s precedentem. „Využívání dnes módních výrazů angloamerických právních systémů se v českém prostředí zajímavě mísí se staršími návyky a představami: z ratia se stává jakási právní věta, kterou si soud quasi-legislativním postupem sám vytvoří, vybere a publikuje a jejím obsahem chce následně svázat všechny nižší soudy. Může nová, sexy terminologie propůjčit legitimitu starým, hluboce zakořeněným justičním tužbám po soudní legislativě v podobě závazných právních názorů, stanovisek či směrnic?“¹⁰

2. Je *obiter dictum* závazné?

Již ze shora uvedeného je sporné, zda vůbec a do jaké míry je část odůvodnění označovaná jako *obiter dictum* závazná. Zatímco totiž v případě nosných důvodů rozhodnutí o této závaznosti nemůže být rozumných pochyb¹¹ (v opačném případě bychom totiž popřeli závaznost tohoto rozhodnutí jako vrchnostenského aktu), je situace u *obiter dicta* komplikovanější. Na straně jedné je totiž i *obiter dictum* součástí rozhodnutí soudu, tedy vrchnostenského právního aktu, a pokud by nemělo mít žádný význam, je otázka, proč ho soud do odůvodnění vůbec zahrnul. Na straně druhé však i samotná okolnost, že je tato část odůvodnění rozhodnutí samostatně uvozena (ne ale nutně vždy!) slovy jako např. *obiter dictum*, „nad rámec“, „pro úplnost“ atp. a je oddělena od nosných důvodů, musí mít svůj význam.

V konkrétním případě může být navíc i sporné, zda se skutečně o *obiter dictum* jedná, byť je i určitá část odůvodnění rozhodnutí takto výslovně označena. Jak totiž uvádí

⁹ BOBEK, M. – KÜHN, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*. 2. vydání. Praha: Auditorium, 2013, s. 53.

¹⁰ BOBEK, M. Ratio, obiter, precedent: jak skutečně fungují? *Soudní rozhledy*. 2013, 6/2013, s. 206.

¹¹ Srov. např. nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1795 ze dne 16. 5. 2017.

Michal Bobek „[t]ypická obiter budou buď prohlášení soudce, která nemají oporu ve skutkovém rámci řešené kauzy, anebo argumenty sice právní, avšak s ohledem na řešení sporu podružné či doprovodné.“¹² Stejný autor proto upozorňuje na okolnost, že teorie *obiter dicti* není zcela přenositelná do českého prostředí, jelikož soudní rozhodnutí zde vznikají odlišně a mají jiný význam. V tradici common law totiž soudce neváhá činit úvahy nad rámec daného případu a nezřídka „každý ze soudců napíše svůj vlastní rozsudek a teprve ze součtu hlasů se zjistí, jak vlastně soud rozhodl.“¹³ České prostředí je odlišné především tím, že kromě výjimek (rozhodnutí Ústavního soudu a rozhodnutí velkých senátů Nejvyššího správního soudu) nejsou připuštěny disenty a předpokládá se proto, že v rozhodnutí soudu uvedený právní názor je výsledkem konsensu všech rozhodujících soudců, respektive přinejmenším jejich většiny.¹⁴

Dále považují za důležité uvést, že je chybné zaměňovat nosné důvody rozhodnutí s tzv. právní větou. Jak k tomu uvedl Nejvyšší správní soud, „právní věta nemá žádný vlastní život a existenci, když je pouhým pokusem o zhuštění myšlenky obsažené v rozhodnutí, z něž pochází, na němž však nezískává jakoukoli samostatnost, která by jí umožnila být aplikována nezávisle na rozhodnutí jako celku, nýbrž slouží spíše jako praktická nápo- věda či vodítko při hledání rozhodnutí, jež by mohlo dopadat na problém řešený v konkrétním aplikačním či interpretačním právním problému. [...] Nelze tak právní větu vnímat jako jakousi obdobu právní normy a chápat ji jako svébytné zachycení právního pravidla schopného samostatné existence, nýbrž je třeba ji vnímat jednak v kontextu právní normy, kterou má vykládat, a jednak v kontextu rozhodnutí, z něž pochází, jeho skutkových a právních okolností, jež se do ní nevešly.“¹⁵

Zjednodušeně lze proto odlišnost práce s judikaturou a s právními předpisy přirovnat k rozdílu postupu podle deduktivní nebo induktivní metody: zatímco pro aplikaci právní normy je typická metoda dedukce (norma je obecná a je jako „šablona“ přikládána na okolnosti konkrétní rozhodované věci), pro práci s judikaturou je typická indukce (judikát je primárně řešením konkrétní kauzy, ale může mít určitý zobecňující potenciál – právní závěry v něm obsažené jsou proto zobecnitelné a použitelné i na budoucí skutkové a právně srovnatelné případy).

Z judikatury Ústavního soudu lze dovodit, že právní názor obsažený v *obiter dicti* není závazný – přinejmenším ve smyslu závaznosti překračující význam rozhodovaného případu. Platí totiž, že je-li judikatura Nejvyššího soudu nekonzistentní, nicméně nejedná se o nosné důvody rozhodnutí, není porušením práva na zákonného soudce, nebyla-li věc předložena ke sjednocení velkému senátu.¹⁶

Tento právní názor však není jednoznačný a např. rozšířený senát Nejvyššího správního soudu připouští svoji sjednocovací pravomoc i tehdy, je-li dán rozpor s právním

¹² BOBEK, M. – KÜHN, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*, s. 53.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ K odlišnostem pojetí *obiter dicti* v prostředí common law a českém viz např. BOHÁČEK, L. *Obiter dictum* soudních rozhodnutí: základní východiska a charakteristiky v anglicko-českém srovnání. *Jurisprudence*. 2021, č. 3, s. 1–12.

¹⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 2 As 57/2008 ze dne 11. 9. 2008.

¹⁶ Nález sp. zn. II. ÚS 1589/13 ze dne 21. 1. 2015: „Toto právo [na zákonného soudce] však nebylo nepředložením věci velkému senátu kolegia nijak dotčeno, pokud bylo možno spornou věc posoudit na základě rozhodovací praxe dovolacího soudu, která spornou právní otázku v případě plnění za jiného v pracovněprávních vztazích staví najisto. Další úvahy dovolacího soudu netvoří nosné důvody rozhodnutí, na věc samu nemají vliv, a tudíž rozdílnost judikatury v této oblasti nemůže založit nárok na předložení věci velkému senátu kolegia.“

názorem vysloveným nad rámec nosných důvodů rozhodnutí. Je tomu tak proto, neboť právní názory vyjádřené v rozhodnutí představují pro účastníky důležitou informaci ovlivňující jejich úvahy o využití opravných prostředků i o způsobu právní argumentace. „Z tohoto hlediska pro dovození pravomoci rozšířeného senátu není rozhodující, zda právní názor vyslovený v rozhodnutí byl nosným důvodem pro rozhodnutí ve věci či byl vysloven pouze *obiter dictum* nebo v jiných souvislostech.“¹⁷ Z. Kühn k tomu příhodně uvádí, že přístup Nejvyššího správního soudu vede k „*bobtnání rozhodovací činnosti rozšířeného senátu*“; opačný názor však v praxi nese problém rozlišit, co je a co již není řečené mimochodem.¹⁸

Navíc se nezřídka stává, že právní názor, prvně vyslovený jen „mimochodem“, se následně stane součástí nosných důvodů pozdějších rozhodnutí a fakticky se tak „přetaví“ v *ratio decidendi*, takže o jeho závaznosti již nebude sporu. Toto se stalo i v případě zřejmě nejnámějšího *obiter dicti* Ústavního soudu u euronovely Ústavy, kdy se právní názor (podle kterého jsou lidskoprávní mezinárodní smlouvy součástí ústavního pořádku) vůbec nesouvisející s rozhodovanou materií a značně účelově připojený k tzv. konkursnímu nálezu¹⁹ postupně stal obecným právním východiskem, zopakovaným v řadě dalších nálezů.²⁰ Ilustrativním příkladem podobného „přetavení se“ z původního *obiter dicti* do *ratio decidendi* je i právní názor týkající se možnosti zákazu ohlášeného shromáždění v kauzách Nejvyššího správního soudu, označovaných jako Křišťálová noc I. a II.²¹

Lze tak učinit dílčí závěr, že klíčovou otázkou pro posouzení závaznosti části odůvodnění označované jako *obiter dictum* je okolnost, zda se (1.) skutečně jedná o názor vyslovený „mimochodem“,²² a zda (2.) s ním takto praxe i nakládá. Právě tímto aspektem (kdo ve skutečnosti rozhoduje, co je a co není *obiter dictum*) se budu zabývat v další části článku, protože ho považuji za rozhodující. Reálný život totiž ukazuje, že některé právní názory vyslovené jen mimochodem praxi ovlivnily daleko více než většina nosných důvodů rozhodnutí. Vzpomeňme jako příklad z nedávné historie procesní usnesení Nejvyššího soudu, jehož *ratio decidendi* se týkalo nepřiznání žalobci osvobození od soudního poplatku, nicméně jehož *obiter dictum*, týkající se vztahu zákona o konkursu a vyrovnání a daňového řádu, fakticky sjednotilo judikaturu civilních soudů.²³

3. Kdo rozhoduje, co je a není *obiter dictum*

Nejvyšší správní soud řešil zajímavý případ, kdy se krajský soud v rozsudku sice vypořádal s některými žalobními body, nicméně ve vztahu k některým dalším uvedl, že byly uplatněny opožděně a v souladu se zásadou koncentrace řízení se jimi proto zabývat nemůže. Přesto tak ale učinil, ovšem jen jako *obiter dictum*. Nejvyšší správní soud však uvedl, že

¹⁷ Usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 8. 2008, č. j. 7 Afs 54/2007-62 (č. 1742/2009 Sb. NSS).

¹⁸ BOBEK, M. – KÜHN, Z. a kol. *Judikatura a právní argumentace*, s. 129.

¹⁹ Nález sp. zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002 (č. 403/2002 Sb.; N 80/26 SbNU 317).

²⁰ Srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 11/04 ze dne 26. 4. 2005 (č. 220/2005 Sb.; N 89/37 SbNU 207).

²¹ Rozsudky Nejvyššího správního soudu sp. zn. 8 As 51/2007 ze dne 5. 11. 2007 a sp. zn. 8 As 7/2008 ze dne 31. 8. 2008.

²² V dalším textu uvádím i příklady, kdy smyslem části odůvodnění vysloveného „nad rámec“ nebyla formulace právního názoru, nýbrž jen odlehčení rozhodnutí anebo vzkaz účastníkům řízení.

²³ Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 29 Odo 532/2001-25 ze dne 19. 9. 2001. Na tomto konstatování nic nemění, že tento právní názor nakonec shledal Ústavní soud protiústavním.

„vzájemné odlišování nosných důvodů rozhodnutí (*ratio decidendi*) a vyslovení se k některým právním či skutkovým otázkám nad jejich rámec (*obiter dictum*) nelze nazírat příliš schematicky a určitě je nelze jakkoliv přeceňovat. Toto odlišení je totiž výrazem vyjádření názoru rozhodujícího soudu, co považuje za jádro rozhodnutí, a co má význam jen např. z hlediska jeho lepší srozumitelnosti, dovysvětlení některých otázek, bližšího seznámení s myšlenkovými pochody soudu apod. V obou případech se však jedná o názor soudu, vyslovený vrchnostenským způsobem: formou individuálního právního aktu. Tato forma rozhodnutí je závazná jako celek a nelze proto a priori vyloučit, že část označená jako *obiter dictum* tuto povahu mít nemůže. Názor soudu na to, zda se jedná či nikoliv o *obiter dictum*, může být proto v praxi nakládání s daným judikátem značně modifikován a může dojít i k tomu, že obě popsané části mohou být zaměňovány. Nemluvě ani o tom, že ne vždy rozhodující soud srozumitelně odliší, kterou část odůvodnění zamýšlel jako nosnou a kterou naopak jen jako dovysvětlující, takže způsob výkladu takového judikátu sám nikterak neulehčí. [...] Teprve interpretační a aplikační praxe totiž často ukáže, které části rozhodnutí soudů se ukáží v průběhu času jako nosné, zavazující, precedenční, a které naopak mají jen velmi úzký, veskrze toliko informační, význam.“²⁴

V jiné věci konstatoval Ústavní soud, že „není ani rozhodné, zda bylo namíste k námitce stěžovatelky uplatněné po uplynutí tzv. žalobní lhůty jako k novému žalobnímu bodu, či „prohloubení již existující žalobní argumentace“. Rozhodné je, že se krajský soud i Nejvyšší správní soud, byť v podobě *obiter dicta*, s námitkou v odůvodnění napadeného rozhodnutí vypořádaly.“²⁵

Lze tak učinit dílčí závěr, že v reálné praxi často od sebe vůbec nelze odlišit *ratio decidendi* a *obiter dictum* rozhodnutí. Ani část odůvodnění řečená „nad rámec“ nosných důvodů rozhodnutí není bez právního významu – a v některých případech ani bez obecnější závaznosti. O tom, co z odůvodnění se stane nosným důvodem a co bude pouhé „mimochodem“, často nerozhoduje soudce, který rozhodnutí odůvodňuje, nýbrž soudci, kteří jeho rozhodnutí následně vykládají a aplikují, a v konečném důsledku celá právní praxe. „Ze které části či argumentů v rozsudku obsažených se má destilovat *ratio decidendi* a které obsahují pouze nezávazná *obiter*, neurčuje případ rozhodující soud.“ Proto také soudce v tradici *common law* své rozhodnutí vůbec nestrukturuje na *obiter* a *ratio*, jelikož jen tak je mu zabráněno, „aby akumuloval ve svých rukou příliš mnoho právotvorné pravomoci.“²⁶

Vědomí této skutečnosti by proto mělo vést soudce ke zdrženlivosti a ke značné uvážlivosti, ve kterých případech je uvedení *obiter dicti* smysluplné a kdy jím naopak mohou spáchat příslovečnou „medvědí službu“. Právě o tom bude další část tohoto článku. Nejprve proto vyberu několik příkladů toho, kdy bylo podle mého názoru použito *obiter dictum* zcela chybně a kdy to vyvolalo i reálné problémy, a dále situace, kdy naopak dávalo smysl.

²⁴ Rozsudek sp. zn. 2 Afs 67/2008 ze dne 24. 7. 2008. Nakonec proto soud konstatoval, že „nevnímá jako rozhodné, že se s předmětnou skupinou žalobních námitek krajský soud vypořádal tolik v části odůvodnění, nadepsané jako ‚*obiter dictum*‘. Důležité je, že tak vůbec učinil, že žádný ze žalobních bodů zcela neopomenul a této části kasační stížnosti proto není možno přisvědčit.“ Pragmaticky vzato by totiž zrušení napadeného rozsudku krajského soudu vedlo k následnému vydání zcela identického rozhodnutí, pozměněného jen potud, že by byl odstraněn jeden či dva řádky odůvodnění, chybně odlišující nosné důvody od *obiter dicti*.

²⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2530/20 ze dne 27. 4. 2021.

²⁶ BOBEK, M. – KÜHN, Z. (eds.). *Judikatura a právní argumentace*, s. 55.

4. Kdy *obiter dictum* nepsat

V této části článku uvedu několik příkladů, kdy podle mého názoru *obiter dicta* neměla být použita vůbec. Jak totiž zmiňuji dále, jejich uvedení bylo v konkrétních případech zcela kontraproduktivní, neboť jimi nebyl vyřešen žádný problém, a naopak řadu problémů vyvolala, respektive byla způsobilá je vyvolat.

4.1 *Obiter dictum* je způsobilé založit podjatost soudce

Kuriózní případ se stal u Městského soudu v Brně, jehož soudce přímo v rozhodnutí (právě v části vymezené jako *obiter dictum*) poskytl natolik podrobné poučení toho, jak mají účastníci řízení postupovat, že tím založil důvod podjatosti v jejich dalších věcech. Krajský soud v Brně proto musel konstatovat, že „*důvodem k vyloučení soudce, jemuž přísluší projednávání a rozhodnutí věci samé, není sám o sobě jeho postup v řízení respektive skutečnost, že rozhodoval v jiných věcech, v nichž vystupovali titíž účastníci. Jestliže však dal v tomto jiném řízení účastníku návod, jak dále postupovat, aby dosáhl požadovaného výsledku, lze předpokládat, že v novém řízení, v němž účastník z tohoto návodu vyšel, z něho bude soud vycházet, čímž vznikají objektivně pochybnosti o jeho nestranném vztahu k věci. [...] Dal-li soudce, jemuž přísluší projednání a rozhodnutí této věci jedné straně sporu před zahájením řízení v ní takový návod, je objektivně zpochybněna jeho nepodjatost při jejím projednání a rozhodnutí.*“²⁷

Z tohoto případu proto plyne poučení, že soudce si musí být vždy vědom toho, zda je jeho rozhodnutí skutečně tím posledním v dané věci, anebo zda lze očekávat její pokračování, a tomu i přizpůsobit zdrženlivost odůvodnění rozhodnutí.

4.2 *Obiter dictum* zastíňující výsledek řízení

V některých případech se *obiter dictum* natolik vymyká z řešené problematiky, že se zcela zapomene, o čem bylo samotné rozhodnutí, a diskuse je odvedena k tomu, co bylo řečeno „jen tak mimochodem“.

Názorným příkladem je usnesení, kterým Ústavní soud odmítl návrh z důvodu chybějící aktivní legitimace (navrhovatelem byl totiž advokát, který napadl přímo zákonnou úpravu, podle které jsou advokáti povinni nosit k některým soudním řízením talár). Přesto Ústavní soud zaujal v tomto čistě procesním usnesení jednoznačný právní názor k věci samé, když uvedl, že jako součást návratu k dlouhodobé tradici advokátního stavu lze vnímat i opětovné zavedení taláru. „*Maje pak tuto uniformu či dres na sobě, každý její nositel spíše pocítí význam okamžiku, pro který si talár oblékl a své úlohy při něm, jakož i cti profesu, k níž přísluší a kterou reprezentuje. Tím spíše se pak své role chopí s plným nasazením a bude ji vykonávat skutečně tak, jak to podle svého nejlepšího vědomí pokládá za prospěšné. V tomto smyslu je pak snad talár nošený advokátem ještě významnějším pro uvědomění si role advokáta a důležitosti jeho úlohy pro správnost úkonu, o který jde, ostatními osobami, které se úkonu účastní.*“²⁸ Jinak řečeno, Ústavní soud na straně jedné konstatoval, že se

²⁷ Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 16. 9. 2010, č. j. 13 Nc 419/2010-49. Citováno podle usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2007/18 ze dne 2. 10. 2018.

²⁸ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2457/09 ze dne 6. 1. 2010.

návrhem nemůže zabývat pro nesplnění podmínek řízení, aby současně vyložil, proč je napadené zákonné ustanovení ústavně konformní a návrh proto není důvodný.

Jiné kuriozity²⁹ se dopustil Ústavní soud v kauze domácích porodů. V tomto případě totiž nastala ojedinělá situace, kdy samotné odmítavé procesní usnesení bylo přijato jednomyslně, nicméně uplatnilo k němu odlišné stanovisko 9 ze 14 hlasujících soudců pléna, avšak jen do jeho *obiter dicti* (!).³⁰ K tomu v odlišném stanovisku soudce M. Výborný položil řečnickou otázku: „*Je vskutku úkolem soudce zpravodaje prosadit v odůvodnění jím připravovaného plenárního rozhodnutí formulace, s nimiž kvalifikovaná většina Ústavního soudu nesouhlasí?*“ Soudkyně I. Janů dokonce uvedla, že „*každé rozhodnutí je nikoliv rozhodnutím soudce zpravodaje jako osoby, ale rozhodnutím soudu jakožto orgánu. Nejen jeho výrok, ale též odůvodnění by proto mělo vyjadřovat názor, na němž se usnesla většina, v dané věci většina pléna. Situace, kdy ze čtrnácti rozhodujících soudců souhlasí s odůvodněním usnesení jenom 4 a 9 z nich podává odlišné stanovisko, je naprostým popřením těchto principů a ve své podstatě znamená, že usnesení v této věci je rozhodnutím Ústavního soudu jenom formálně, nikoliv však obsahově.*“ Soudce S. Balík zase konstatoval, že „*odůvodnění rozhodnutí se pak napříště stává dilem výlučně jediného autora, jímž je soudce zpravodaj. On si rozhodne, co bude v odůvodnění napsáno, ostatních 14 soudců se vyjádří relevantně až prostřednictvím odlišných stanovisek.*“

4.3 *Obiter dictum* coby výsledek nezvladatelného judikatorního nutkání

Velmi podobná situace jako předchozí je taková, kdy soudce zpravodaj (popřípadě senát, plénum) má neodbytné nutkání se vyjádřit k některé právní otázce a nenechá se odradit ani tím, že nebyla v konkrétním případě vůbec řešena.

Učebnicovým příkladem byl již jednou a v poněkud jiné souvislosti zmiňovaný konkursní nález,³¹ kterým byla věcně řešena otázka odměn konkursních správců z důvodu návrhu podaného obecným soudem, nicméně Ústavní soud se nad rámec této problematiky zásadně vyslovil k tzv. euronovele Ústavy a k postavení mezinárodních smluv o lidských právech po jejím schválení. Ústavní soud tak využil první možné příležitosti k tomu, aby do budoucna vyslovil svoje stanovisko k této otázce, přičemž v tomto jeho přesvědčení ho nezviklala ani okolnost, že samotný nález se vztahoval ke zcela mimoběžné věcné problematice.

Podobnému nutkání neodolal ani Nejvyšší správní soud, který v kauze registrace kandidátů pro volbu prezidenta republiky odmítl návrh z důvodu chybějící aktivní legitimity navrhovatelky, což stručně odůvodnil, aby ale v následném obsáhlém *obiter dicti* vyložil svoje úvahy k otázce, zda tentýž poslanec nebo senátor může navrhnout vícero kandidátů, což odůvodnil tím, že „*je nezadatelným úkolem volebního soudu a jeho povinností přispívat k ochraně voleb v jejich objektivním i subjektivním smyslu. Přitom má mít na zřeteli, že kultivaci volebního procesu napomůže nejen tím, že do voleb zasáhne zrušovacím rozhodnutím, nýbrž také přesným, rozumným a předvídatelným výkladem právních norem. Soudní judikatura má totiž v těchto případech i funkci preventivní a symbolickou. Dobrou*

²⁹ Tento výraz jsem si vypůjčil z odlišného stanoviska soudce J. Muchy k tomuto usnesení: „*Výsledkem je, řečeno eufemisticky, usnesení vskutku kuriosní [...]*“

³⁰ Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 26/11 ze dne 28. 2. 2012.

³¹ Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002, č. 403/2002 Sb. (N 80/26 SbNU 317).

službu může soud vykonat i ,jen' tím, že upozorní na zjištěnou nezákonnost a vyloží, co se má dít, aby se podobné pochybení neopakovalo v budoucnu."³²

Na toto *obiter dictum* následně reagoval Ústavní soud velmi ohrazujícím se způsobem, když uvedl, že „zahrnul-li Nejvyšší správní soud do ústavní stížnosti napadeného procesního usnesení i tzv. *obiter dictum*, učinil tak nepřipustně, vybočil tím z mezí soudního rozhodování a vstoupil na pole úvah, které soudní moci v dané procesní situaci nepřísluší."³³

Velmi trefně na zmíněné *obiter dictum* zareagoval v odlišném stanovisku soudce Nejvyššího správního soudu M. Výborný, který uvedl, že „podlehnout tomuto pokušení [tzn. vyjádřit se k věci samé, pozn. VŠ] je jistě lidsky pochopitelné. Ani soudce nemůže být imunní vůči svým pocitům, a to zvláště je-li přesvědčen, že jeho pocity vyvěrají z právních názorů, které považuje za správné a dobře obhajitelné. Přesto však judikovat zásadní názory v situaci, kdy by soud měl mlčet (protože si mlčení sám uložil), není dostatečně ospravedlnitelné jen jeho přesvědčením o správnosti toho, co by tak rád řekl.“

Konečně třetím příkladem *obiter dicti*, které vůbec nesouvisí s vlastními důvody rozhodnutí, je rovněž již jednou zmíněná kauza označovaná jako Kříšťalová noc I.³⁴ V tomto případě totiž samotné *ratio decidendi* považují za velmi formalistické³⁵; naopak *obiter dictum* je velmi přesvědčivé a dává milosrdně zapomenout na důvody, pro které soud rozhodl. Zásadní výhrada se však týká toho, že je v něm obsažena argumentace, která účastníky řízení vůbec nebyla činěna spornou a rovněž v tomto případě proto soud nedokázal potlačit nutkání vyjádřit se k některým právním otázkám, byť na to neměl „procesní podvozek“.

4.4 *Obiter dictum* způsobující vnitřní rozpor

Jako čtvrtou typovou skupinu případů, kdy soud využije možnosti uvést v odůvodnění *obiter dictum*, jsem vybral situaci vnitřního rozporu. V některých případech totiž soudy uplatněním argumentace uvedené jen „mimoходом“ mohou erodovat vlastní nosné důvody.

Ilustrativním příkladem je situace, kdy Nejvyšší soud na straně jedné vyložil, proč podané dovolání obsahovalo neodstranitelnou vadu spočívající v absenci obligatorních předpokladů přípustnosti dovolání, a proto deklaroval, že se jím za této situace nemůže zabývat meritorně. Na straně druhé však v rámci *obiter dicti* vyložil, proč v posuzované věci odvolací soud rozhodl správně. Nastala tak situace, kdy se Nejvyšší soud podaným dovoláním věcně zabýval a zaujal v něm jednoznačný právní názor, přičemž ale v rámci nosných důvodů uvedl, že tak učinit nemůže.³⁶ Proto také toto usnesení následně zrušil Ústavní soud, který uvedl, že „Nejvyšší soud nedostál své ústavní povinnosti chránit základní práva a svobody stěžovatele, jelikož vydal vnitřně zcela rozporné usnesení, v němž současně

³² Usnesení Nejvyššího správního soudu sp. zn. Vol 84/2017 ze dne 13. 12. 2017.

³³ Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 46/17 ze dne 3. 1. 2018.

³⁴ Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 8 As 51/2007 ze dne 5. 11. 2007.

³⁵ Soud totiž dovodil, že bylo-li konání shromáždění oznámeno neexistujícím subjektem, měl magistrátní úřad oznámení odložit. Rozhodoval však v době, kdy tento dříve neexistující subjekt (občanské sdružení) již byl zaregistrován. Rozhodl-li proto magistrát o zákazu namísto zákonné lhůty tří dnů až po dvou měsících a díky tomuto prodlení o této registraci věděl, považují za značný formalismus, vytkl-li soud magistrátu, že rozhodl věcně. Naopak se domnívám, že za této situace již věcně rozhodovat musel; odložit věc by mohl tehdy, když by rozhodl v zákonné lhůtě.

³⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 6. 2014 č. j. 30 Cdo 292/2014-493.

tvrdí, že se sice nemůže dovoláním zabývat věcně, jelikož mu z jeho obsahu není zřejmé, proč by tak měl vlastně činit, respektive která právní otázka se jeví být spornou, nicméně současně k ní vyslovil jednoznačný právní názor, což však zřejmě nelze logicky vyložit jinak, než že obsah podaného dovolání považoval za relevantní dokonce i z hlediska ochrany základních práv a svobod. Tím nicméně současně popřel, že obsah dovolání nebyl dostatečně srozumitelný, a tedy i projednatelný.³⁷

5. Kdy *obiter dictum* nevádí a může být přínosem

Poté, co jsem popsal několik typových situací, na kterých jsem názorně ukázal, že (zpravidla dobře míněná) snaha uvést v soudním rozhodnutí něco nad rámec nosných důvodů může být kontraproduktivní či dokonce vyloženě škodlivá, pokusím se zmínit případy, kdy naopak je dobré uvést v odůvodnění i něco nad rámec nosných důvodů. Každý z takových příkladů pro větší srozumitelnost označím (značně zjednodušujícím) přívlastkem.

A) Případem *obiter dicti*, které je nejen možné, nýbrž dokonce velmi žádoucí, je *urychlovací*, neboť napomáhá hospodárnosti a efektivnosti řízení. Typicky půjde o případ, kdy instančně nadřízený soud zruší pro procesní vadu napadené rozhodnutí, nicméně současně je zřejmé, že toto rozhodnutí je chybné i věcně (např. nevychází z relevantních předpisů, přehlíží aktuální judikaturu atp.). Proto je namíste předejít „druhému kolu“ přezkumného řízení a již nyní na tuto zjištěnou vadu upozornit.³⁸

B) Další skupina případů se týká situací, kdy soud v části vyslovené nad rámec nosných důvodů rozhodnutí učiní *podnět de lege ferenda*. Ústavní soud tak například uvedl, že zakotvení periodického přezkumu důvodnosti trvání ambulantního ochranného léčení nejen posilovalo právní jistotu léčených osob, ale také je lépe chránilo proti neoprávněným zásahům do jejich osobní svobody, tělesné a duševní integrity a práva na soukromý a rodinný život.³⁹ Poměrně často Ústavní soud rovněž poukazoval na nepřipravenost zákonné úpravy přezkumu mimořádných opatření v době nouzového stavu.⁴⁰ Na změnu zákonné úpravy (marně) apeloval Ústavní soud rovněž v otázce registrace kandidátů na prezidenta republiky.⁴¹

C) Za smysluplné pokládám rovněž *obiter dictum preventivní*, tedy takové, kterým soud předejde očekávaným problémům. Hezkým příkladem je na první pohled zcela banální procesní usnesení Nejvyššího správního soudu o přerušení řízení, ve kterém se však tento

³⁷ Nález sp. zn. II. ÚS 2766/14 ze dne 1. 12. 2015 (N 202/79 SbNU 281).

³⁸ Srov. např. nálezy Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1190/22 ze dne 10. 1. 2023 nebo sp. zn. II. ÚS 3516/20 ze dne 3. 6. 2021.

³⁹ Nález sp. zn. II. ÚS 2843/18 ze dne 30. 4. 2019 (N 74/93 SbNU 371).

⁴⁰ Viz např. usnesení Pl. ÚS 22/21 ze dne 29. 6. 2021, kde Ústavní soud zopakoval povinnost vlády opřít zvolené normativní řešení o racionální a sehnatelné důvody, tj. řádně a přesvědčivě odůvodnit 1) z jakých důvodů bylo nezbytné přikročit k úplnému zákazu maloobchodního prodeje a prodeje a poskytování služeb v provozovnách, a 2) v čem spočívá racionalita stanovených výjimek. S ohledem na okolnost, že napadený právní předpis v době jeho rozhodování již nebyl součástí platného práva, však smířeně konstatoval, že za daného procesního rámce je oprávněn takový odkaz učinit toliko jako *obiter dictum*.

⁴¹ „Zákon obsahuje mezeru, která by mohla být hodnocena jako protiústavní, pokud neukládá ověření skutečného, nezaměnitelného a individualizovaného projevu vůle petenta, tj. ověření pravosti jeho podpisu. [...] Ústavní soud je přesvědčen, že zákonodárce v nejbližší budoucnosti tento nedostatek zákona o volbě prezidenta republiky odstraní a mezeru zaplní tak, aby bylo zajištěno ověřování autenticity projevu vůle petenta, ať už a priori při vlastním sběru podpisů, nebo ex post při kontrole kandidátní listiny. Má přitom i možnost jako ústavodárce změnit též znění Ústavy a snížit požadovaný počet podporovatelů.“ Nález sp. zn. Pl. ÚS 27/12 ze dne 7. 1. 2013 (N 2/68 SbNU 37).

soud zcela zásadně vyslovil k tomu, jak má postupovat vláda v době nouzového stavu způsobeného covidem. „*Je tedy zjevné, že vláda přijetím usnesení o odložení hlasování v doplňovacích volbách do Senátu jednala mimo svou pravomoc i působnost, a že tento akt je nutno proto považovat za natolik vadný, až je nicotný. [...] Jakkoli nic nenaznačuje, že by vláda nebyla vedena čistými motivy, [...] nelze – bez popření ústavnosti – rezignovat na základní pravidla, které ústavní zákon právě pro takové mimořádné krizové situace, jaké nyní čelíme, stanoví. Chránit je třeba nejen zdraví, životy a hospodářství, ale i demokratický ústavní a právní stát.*“⁴² Jak k tomuto rozhodnutí uvedl předseda senátu T. Langášek, „*nebylo to žádné uřeknutí nad rámec nutného ani projev touhy za každou cenu vstoupit do diskuse o krocích vlády při řešení covidové pandemie. Museli jsme vyřešit důsledky odložení voleb pro běžící řízení o návrhu vlády na pozastavení činnosti politického hnutí. Ano, bylo to procesní usnesení o přerušení řízení, ale výrok o přerušení řízení byl závislý na zhodnocení právní situace vyvolané postupem vlády.*“⁴³

Podobně preventivně zamýšlené *obiter dictum* využil Ústavní soud, který k vyhlášení nouzového stavu vládou připomenul, že „*ústavní zákon o bezpečnosti nelze vykládat prostřednictvím běžného zákona o krizovém řízení. Jestliže pak ústavní zákon o bezpečnosti kogentně stanoví, že vláda může vyhlásit nouzový stav nejdéle na dobu 30 dnů a uvedená doba se může prodloužit jen po předchozím souhlasu Poslanecké sněmovny, jiný postup při prodloužení nouzového stavu není možný. Nezmění-li se skutečnosti, na základě kterých byl vyhlášen nouzový stav, nelze, nově vyhlásit nouzový stav vládou od okamžiku, kdy „povolený“ nouzový stav skončil a Poslanecká sněmovna s jeho prodloužením nesouhlasila.*“⁴⁴

D) Některá *obiter dicta* lze označit za *soucitná až omluvná*. Takto například postupoval poměrně často Ústavní soud, když rozhodoval případy nápravy některých křivd způsobených komunistickým režimem a setrvale uváděl, že si je sice dobře vědom všech nepravostí a zločinů předlistopadového totalitního režimu, ale také nemožnosti je všechny napravit. „*Jakkoliv je však lidsky pochopitelné, že výše odškodnění nemůže být vnímána – s ohledem na nezpochybňované ústrky, kterých se dostalo celé rodině stěžovatelova otce – jako dostatečná, vnímá Ústavní soud též limity, které v tomto směru existují. Ústavněprávnímu vymezení role Ústavního soudu by nicméně neodpovídalo, kdyby kasačním způsobem rozhodoval o tom, jaká konkrétní částka odškodnění má být přiznávána.*“⁴⁵

E) Další kategorií jsou *obiter dicta povzbuzující*. Ústavní soud například s oblibou v rodinněprávních věcech připomíná, že rozhodnutí obecných soudů o úpravě výchovných poměrů (styku) rodičů s nezletilými dětmi nemají povahu rozhodnutí „absolutně konečných“, a tedy nezměnitelných. Uvedené platí tím spíše, zakládají-li obecné soudy své rozhodnutí na okolnostech, jejichž změna je v budoucnu předvídatelná či alespoň reálně proveditelná (věk dětí, jejich aktuální zdravotní stav, vzdálenost bydlišť obou rodičů apod.).

F) V rodinněprávních věcech soudy nezdídka používají *obiter dicta apelující* (především) na rodiče, aby děti pocítily rozpad jejich vztahu co možná nejméně, a to někdy i za

⁴² Usnesení Nejvyššího správního soudu č. j. Pst 19/2019–12 ze dne 1. 4. 2020.

⁴³ DIMUN, P. Soudce Langášek: před několika týdny by mne nenapadlo, že budu muset apelovat na ochranu demokratického státu. In: *Česká justice* [online]. 9. 4. 2020. Dostupné z: <<https://www.ceska-justice.cz/2020/04/soudce-langasek-pred-nekolika-tydny-by-mne-nenapadlo-ze-budu-muset-apelovat-na-ochranu-demokratickeho-statu/>>.

⁴⁴ Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 12/21 ze dne 16. 3. 2021. Srov. také zajímavá odchylná stanoviska k tomuto usnesení, která mimo jiné poukazují na nevhodnost takto formulovaného *obiter dicti*.

⁴⁵ Usnesení sp. zn. II. ÚS 1225/18 ze dne 13. 7. 2018.

použití krásné literatury. „Uvedené závěry by neměly být vnímány jako ‚vítězství‘ otce či ‚prohra‘ prarodičů. Na nyní projednávaný případ totiž plně dopadají následující slova⁴⁶: ‚Bohatí obvykle selhávali v úsilí o rozdávání štěstí. Rodiče se záhy naučili nový slovník a zdoluhavé právní procedury a zničehonic se octli v litém boji s těmi, které kdysi milovali. A za bitevní scénou čekali chlapci a dívky, označovaní v soudních spisech jen křestními jmény, utrápení malí Benové a Sáry, choulící se k sobě, zatímco bohové tyčící se ve výškách nad nimi bojovali do posledního dechu, od zvláštního soudu pro rodinné právo k Vrchnímu soudu a odtud k soudu odvolacímu.‘ Stěžovatel i prarodiče tak mají na výběr: buď setrvají ve svých ‚výškách‘ a budou nezletilého nadále vystavovat zjevně traumatizujícím zážitkům, nebo sestoupí níže a naleznou společnou řeč s cílem spolupůsobit k zajištění jeho všestranného rozvoje. Nezbyvá než doufat, že dospělí, pamětlivi, že bolestných okamžiků nastalo v útlém věku nezletilého již více než dost, upřednostní druhou možnost.“⁴⁷

Apelující *obiter dicta* však nejsou vyhrazena pouze pro rodinněprávní případy. Velmi silný apel totiž obsahuje např. i usnesení, kde soud po podrobném shrnutí provedeného dokazování a pečlivém odůvodnění porušení pravidel volební kampaně uvedl, že občané si „nezaslouží, aby jim tímto způsobem bylo upíráno právo seznámit se s volebními programy a vizemi i jiných politických subjektů, než vládnoucí Strakonické Veřejnosti. Budiž tak toto rozhodnutí novou příležitostí pro občany Strakonice a pro politický život v tomto městě, jenž se v poslední době přístupem vládnoucí garnitury zúžil vesměs jen na starořímské poskytování zábavy a některých služeb města zadarmo a jenž může být nyní probuzen k novému životu, probudí-li se z této letargie i voliči.“⁴⁸

G) Velmi specifickou roli sehrávají *obiter dicta uklidňující (utvrzující)*. Soud totiž např. odmítne návrh z jednoho „nosného“ důvodu, nad tento rámeček však navrhovateli sdělí, že i kdyby tak neučinil, stejně by mu nemohl vyhovět. Například odmítne podaný návrh z důvodu chybějící aktivní legitimace a mimochodem uvede, že i kdyby navrhovatel k jeho podání byl oprávněn, učinil by tak opožděně.⁴⁹ V jiném případě Ústavní soud konstatoval, že i kdyby návrhu vyhověl, jednalo by se o čistě akademický výrok, jehož vydáním by se situace stěžovatele fakticky nikterak nezměnila.⁵⁰

H) V některých případech si soudy neodpustí *mentorující obiter dictum*. Nejvyšší správní soud byl například natolik zděšen z úrovně odůvodnění přezkoumávaného rozhodnutí krajského soudu, že mu vytknul, že se značně zpronevěřil svoji funkci orgánu provádějícího nezávislý soudní přezkum. „Takovýto postup znamená zbytečnost správního soudnictví, jelikož jeho úkolem je kontrola činnosti veřejné správy, což nemůže být naplněno, jestliže se správní soud namísto této skutečné kontroly omezí na mechanické převzetí závěrů správních orgánů. [...] odůvodnění soudního rozhodnutí představuje kreativní intelektuální činnost, kladoucí vysoké nároky na argumentační schopnosti příslušných soudců. Za uspokojivý výsledek této činnosti však nelze považovat prostou reprodukci názorů

⁴⁶ McEWAN, I. *Myslete na děti!* Praha: Odeon, 2015, s. 11.

⁴⁷ Nález sp. zn. II. ÚS 3573/18 ze dne 19. 3. 2019 (N 40/93 SbNU 67).

⁴⁸ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 52 A 16/2018-195 ze dne 20. 11. 2018.

⁴⁹ Za všechny viz usnesení sp. zn. I. ÚS 2144/18 ze dne 7. 8. 2018, kterým byla ústavní stížnost odmítnuta pro neodstranění vad (chybějící právní zástupce), přičemž jako *obiter dictum* Ústavní soud uvedl, že i kdyby tyto vady byly odstraněny, byla by stížnost stejně odmítnuta jako nepřípustná.

⁵⁰ Usnesení sp. zn. II. ÚS 3567/17 ze dne 9. 1. 2018. Ústavní stížnost totiž brojila proti předběžnému opatření ve vztahu k období, které předcházelo jejímu podání.

*jednoho z účastníků řízení.*⁵¹ V jiné věci si „zamentoroval“ Ústavní soud, když uvedl, že poukazuje-li škola na stížnosti žáků a rodičů na výuku stěžovatelky, budí tato argumentace dojem, že skutečným důvodem výpovědi udělené stěžovatelce primárně nemusela být vytýkaná absence předpokladů stanovených právními předpisy, nýbrž nespokojenost vedení školy s její prací. „*Pokud by však byl tento dojem opodstatněný, nezbyvá nežli vyjádřit značný podiv nad postupem vedení školy, jelikož stěžovatelka před uzavřením pracovního poměru na dobu neurčitou zde již 6 let pracovala, takže způsob a kvalita její práce musela být velmi dobře známa. Nemluvě o tom, že je nepřípustné, aby skutečný důvod určitého právního jednání byl zastírán důvodem jiným, čistě formálním.*“⁵²

I) Zcela zvláštním případem je *obiter dictum* vyjadřující úctu a respekt. Takto postupoval Ústavní soud, když uvedl, že „*se stěžovatelka v životě nevyvarovala chyb. Jak nicméně uvedl již G. Chesterton, „ctnost není pouhým nedostatkem neřesti, neznamená, že se vyhýbáme mravním nástrahám; ctnost je cosi živého a konkrétního jako bolest nebo zvláštní vůně. Milosrdenství neznamená nebytí krutý nebo se nemstít či netrestat; znamená něco prostého a konkrétního jako slunce, které jsme buď viděli, nebo neviděli.*“⁵³ Rovněž obecné soudy by proto neměly klást důraz na to, co stěžovatelka v minulosti nezvládla, nýbrž na to, že prokázala ochotu obětovat se pro jiného a pomáhat mu. Ústavní soud proto využívá této příležitosti též k tomu, aby stěžovatelce složil poklonu za její láskyplnou péči o nezletilého, jež jistě vedle radosti přináší i těžkosti a starosti. Současně jí i vedlejšímu účastníkovi přeje do dalších let hodně zdraví, štěstí a společné pohody.“⁵⁴

6. *Obiter dictum* a osobnost soudce

Jsem přesvědčen, že styl psaní částí odůvodnění označovaných jako *obiter dictum* a samotná potřeba tak činit jsou dány do značné míry též osobností daného soudce, který rozhodnutí vytváří. Na základě svých zkušeností si troufnu uvést, že jednotlivé soudce lze podle nad/uzívání tohoto způsobu odůvodňování (samozřejmě se značnou mírou nadsázky) umístit na škálu, na jejímž jednom pólu bude soudce, který se pyšní tím, že nikdy žádné *obiter dictum* nepsal a na tomto faktu nehodlá nic měnit ani v budoucnu, a na straně druhé soudce, který je bytostně nesvůj, nepodařilo-li se mu alespoň krátké „obítčko“ umístit do téměř každého jeho rozhodnutí.

Právě podle toho, o jaký osobnostní typ soudce se jedná, se proto pokusím o jejich klasifikaci. Není snad třeba dodávat, že takto činím se značnou nadsázkou a s důvěrou ve shovívavé pochopení čtenářů, z nichž se však možná alespoň někteří v něm i částečně najdou.⁵⁵ Za sebe proto poctivě přiznávám, že osobně jsem se (přínejmenším do určité míry) našel ve všech popisovaných typizovaných případech.

A) *Soudce pečlivka*. Rozhodnutí píše velmi pečlivý soudce, který na půdorysu řešeného případu domýšlí další různé alternativy a dopady vyslovovaného právního názoru.

⁵¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 2 As 18/2007 ze dne 9. 10. 2007.

⁵² Nález sp. zn. II. ÚS 3350/15 ze dne 10. 2. 2017 (N 25/84 SbNU 301).

⁵³ CHESTERTON, G. *Ohromné maličkosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2011, s. 23–24.

⁵⁴ Nález sp. zn. II. ÚS 4054/19 ze dne 31. 3. 2020.

⁵⁵ V této klasifikaci volně navazují na svůj dřívější text *Hoď tam ještě obítčko!* publikovaný na blogu *Jiné právo*. ŠIMÍČEK, V. *Hoď tam ještě obítčko!* In: *Jiné právo* [online]. 14. 4. 2008. Dostupné z: <<https://jinepravo.blogspot.com/2008/04/ho-tam-jet-obko.html>>.

Ve skutečnosti se tedy nejedná o *obiter dictum* v původním smyslu slova, nýbrž o důsledek práce soudce, kterého bychom mohli pracovně označit za „akademika v akci“. Tento soudce prostě neunikne pokušení domýšlet všechny varianty řešeného problému, které by mohly – byť i jen teoreticky – připadat v úvahu. Nezřídka je ovšem tento postup riskantní, protože rozšíří-li se provedený výklad příliš, mohou vznikat problémy související s tím, že nelze dopředu domyslet všechny situace, které dokáže přinést jen praktický život (aplikační praxe).

B) *Soudce politik*. Takový soudce se snaží maximalizovat dopady svého rozhodnutí, a to tím, že tam píše i věci, které jsou zbytné. Oproti předchozímu soudcovskému typu totiž jeho motivací není vyřešit jedním rozhodnutím „všechny myslitelné problémy všehomíra“ (tedy domyslet případy i nad rámec konkrétního procesního „podvozku“ a navzdory argumentaci účastníků řízení), nýbrž využít moci, kterou disponuje, k maximalizaci svého vlivu na veřejné záležitosti. Jím koncipované *obiter dictum* je proto projevem nemístného aktivismu, kterého by se soudní moc zásadně neměla dopouštět.

C) *Soudce sečtělý intelektuál*. Představme si soudce, který trpí intelektuálním přetlakem a je mu líto se nepodělit o literární zážitek, o poznatek, který se dozvěděl na odborné konferenci, anebo o vlastní objev. Má proto neodbytné nutkání obohatit o toto zjištění prostřednictvím soudního rozhodnutí i širší odbornou a laickou veřejnost, zjevně veden známým rčením: Proč by si i skladník ve šroubárně nemohl přečíst Vergilia v originále? Na straně druhé však nelze zapomínat na to, že soudní rozhodnutí musí být nejen spravedlivé, nýbrž i srozumitelné. K tomu Nejvyšší správní soud kriticky podotkl, že odpověď na určitou otázku se v rozhodnutí často složitěji hledá, a to „tím obtížněji, čím vyšší je soudní instance. Zejména vysoké soudy tíhnou k tomu obohacovat své poměrně jednoduché právní závěry o obšírné exkursy teoretického charakteru, které ani nemusejí být pro věc vždy potřebné, ale vždy činí četbu obtížnější – stejně jako četná slova cizího (nejčastěji latinského) původu či cizojazyčné pojmy převzaté přímo z originálu, jimiž vysoké soudy rády dávají na odiv svou vzdělanost.“⁵⁶

D) *Sebestředný soudce*. Takový soudce je zpravidla rovněž intelektuál, nicméně oproti předchozímu typu mu jde primárně o sebezviditelnění a o potvrzení vlastních právních názorů. Sebestředný soudce se pozná hlavně podle toho, že s oblibou (či dokonce výlučně) cituje sebe sama a obzvláště tomuto nešvaru propadají soudci, působící současně na akademické sféře, kteří jsou schopni napsat určitý právní názor v rámci odborné publikace, aby jeho validitu následně potvrdili odkazem v rozhodnutí soudu. Kruh se tak dokonale uzavírá: názor publikovaný v odborné publikaci je totiž následně potvrzen judikaturou, takže další vydání stejné publikace může být rozšířeno i o odkazy na ni. Okolnost, že se ve skutečnosti jedná pořád o názor jediného člověka, pak poněkud „zaniká v překladu“.

E) *Nevypovídáný soudce*. Někteří soudci zjevně poněkud strádají nedostatkem sociálních vazeb anebo žijí ve výhradně submisivních partnerských vztazích. Mají proto logickou potřebu svoje zásadní myšlenky sdělovat alespoň v soudních rozhodnutích, byť s rizikem, že na ně nejsou účastníci řízení ani odborná a laická veřejnost vůbec zvědaví. To je však neodradí.

F) *Soudce mentor*. Jak se říká, krev není voda, a v některých výjimečných případech proto soudce svoje emoce ventiluje v odůvodněních rozhodnutí. Osobně se mi tato situace

⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 10 As 211/2017-47 ze dne 18. 4. 2018.

například stala, když jsem (společně s kolegy v senátu) podrobil ostré kritice praxi krajského soudu spočívající v samoúčelném rozdělování věcí, a tím zcela nesmyslném vytváření „čárek“. Jelikož samotné usnesení o rozdělení věci není přezkoumatelné soudem vyššího stupně, považovali jsme za vhodné uvést, že „za výraz *nevhodného procesního formalismu soudů je nutno označit též umělé navyšování počtu řízení rozdělováním řízení ve věcech, kde je meritorní přezkum již na první pohled vyloučen, anebo kde je takové rozdělování zjevně bezúčelné. Tento postup zatěžuje jak strany soudního sporu, tak i soudy samotné, a ve svých důsledcích vede k poškozování účastníků ostatních řízení.*“⁵⁷

G) *Soudce Šalamoun nebo soudkyně chytrá horákyňe*. Někteří soudci jsou až přehnaně zdrženliví, takže s oblibou zdůrazňují, že rozhodují vždy jen danou konkrétní kauzu a *obiter dictum* jim slouží k tomu, aby zdůraznili, že v jiném případě může rozhodnutí dopadnout úplně jinak. Proto rádi používají formulace typu: „v tomto konkrétním případě“, „soud nevyklučuje“, „v zásadě“, „zpravidla“, „toto rozhodnutí neznamená...“ atp. Někdy je toto „ponechávání otevřených zadních vrátek“ i výsledkem určitého kompromisu v rámci rozhodovacího tělesa (senát, plénium): soudce zpravodaj si je totiž vědom, že bude-li trvat na jednoznačném pojmenování problému a formulaci jeho řešení, nebude rozhodnutí přijato. Příkladem může být fotovoltaický nález, kterým byl sice zamítnut návrh na zrušení části zákona, nicméně Ústavní soud současně nevyloučil, že „*mnohé případy a jejich specifické okolnosti mohou být značně komplikované a netypické; to však nevyvazuje obecné soudy z povinnosti udělat vše pro spravedlivé řešení, jakkoliv se to může jevit složité. Zjevně nelze vyloučit, že v individuálních případech dolehne některé z napadených ustanovení na výrobce jako likvidační (rdousící efekt) či zasahující samotnou majetkovou podstatu výrobce v rozporu s čl. 11 Listiny – tedy protiústavně.*“⁵⁸ Podobně Ústavní soud sice vyloučil soudní přezkum rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii, nicméně současně tento přezkum připustil „*situacích mimořádně extrémních, respektive mimořádných vybočení ze základních zásad právního pořádku, jestliže by se exekutiva ve výkonu své pravomoci ocitla v rozporu se základními hodnotami, které Ústava prohlašuje ve svém čl. 9 odst. 2 za nedotknutelné.*“⁵⁹ Do třetice Ústavní soud vyloučil přezkum usnesení vlády o vyhlášení nouzového stavu, neboť jde o akt vládnutí, současně však uvedl, že absence soudní kontroly není absolutní a „*lze si představit okolnosti, za kterých by sám Ústavní soud mohl (a měl) posoudit, zejména na základě návrhu politické menšiny, zda byl nouzový stav řádně vyhlášen, zda měl zamýšlené ústavněprávní účinky, a následně i rozhodnout o zákonnosti či ústavnosti navazujících realizačních aktů, a to s odkazem na čl. 1 odst. 1 a čl. 9 odst. 2 Ústavy, případně i na čl. 10 a 10a Ústavy. Akt vyhlášení nouzového stavu by Ústavní soud mohl zrušit, byl-li by v rozporu se základními principy demokratického právního státu a znevažoval-li by změnu podstatných náležitostí demokratického právního státu.*“⁶⁰

H) *Soudce vtipálek*. Humor je kořením života a ve výjimečném případě si drobnou míru ironie mohou dopřát i soudci ve svých rozhodnutích. Například Ústavní soud v *obiter dicti* při přezkumu zákona o stabilizaci veřejných rozpočtů uvedl, že „*zdanění daně, poplatku, příj. jiné obdobné zákonem stanovené povinné dávky je určitě myšlenka v současné době*

⁵⁷ Rozsudek sp. zn. 2 As 53/2004.

⁵⁸ Nález sp. zn. Pl. ÚS 17/11 ze dne 15. 5. 2012 (č. 220/2012 Sb., N 102/65 SbNU 367).

⁵⁹ Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 4/13 ze dne 5. 3. 2013 (U 2/68 SbNU 485).

⁶⁰ Usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20 ze dne 22. 4. 2020 (U 6/99 SbNU 485).

„originální“. Připomíná ale jednu v historii slavnou daň římského císaře Vespasiána, jenž v reakci na výtku svého syna Tita, týkající se její nedůstojnosti, pronesl slavnou větu: „*Pecunia non olet*“.⁶¹ Značnou míru ironie až sarkasmu projevil Ústavní soud rovněž v trestní věci, kde vzkázal, že „*domáhá-li se stěžovatel podmíněného propuštění z výkonu trestu uloženého za spáchaný trestný čin náležející do oboru tzv. kyberkriminality, není nejvhodnější procesní strategií k prokázání, že se polepšil, naznačovat, že nevyhoví-li stěžovateli Ústavní soud, obrátí se s prosbou o pomoc na neformální hackerskou skupinu Anonymous*“.⁶² Konečně nejen smysl pro humor, ale i zdvořilost projeví soudci Nejvyššího správního soudu, kdy v reakci na zpětvzetí kasační stížnosti provedené na vánoční pohlednici, doprovázené přáním hezkých Vánoc a úspěšného nového roku 2020 rozhodujícím senátu, tuto zdvořilost opětovali a popřáli žalobci rovněž vše dobré do nového roku 2020 přímo v usnesení o zastavení řízení.⁶³

Závěr

Věřím, že tento článek názorně ukazuje pestrost odůvodňování soudních rozhodnutí a jejich částí uváděných jen „na okraj“. Myslím si, že tak je to i správně. Soudní rozhodování je totiž výsledkem lidské činnosti a nemá být odosobněné, nýbrž i do něj se (samozřejmě jen do určité míry) promítají osobní pocity soudce, jeho hodnoty a postoje. Snažil jsem se také vysvětlit, proč jsou některá *obiter dicta* navýsost žádoucí, neboť mohou napomoci k větší efektivitě a rychlosti soudního řízení, vedou k větší přesvědčivosti rozhodnutí a tedy i k jejich větší akceptaci účastníky řízení i širší odbornou a laickou veřejností. Na straně druhé jsem však uváděl též případy, kdy se *obiter dicta* jeví jako samoučelná, rozmělnující výsledek soudního řízení a samotné věci spíše škodící. Zejména v těchto případech proto není dán důvod jejich význam jakkoliv přeceňovat.⁶⁴

Závěr, který činím a který plyne z článku, je proto velmi triviální. Každý soudce by si měl ještě předtím, než začne *obiter dictum* psát, poctivě položit otázku, zda mu jde při jeho formulaci skutečně a výhradně o věc samotnou, anebo jsou jeho motivy jiné. V tomto druhém případě je totiž daleko rozumnější na úmysl rozhojňovat odůvodnění rozhodnutí „nad nezbytný rámec“ raději rezignovat.

⁶¹ Nález Pl. ÚS 24/2007 ze dne 31. 1. 2008 (č. 88/2008 Sb., N 26/48 SbNU 303).

⁶² Usnesení sp. zn. III. ÚS 1635/21 ze dne 31. 8. 2021.

⁶³ Usnesení č. j. 10 As 360/2019-47 ze dne 9. 1. 2020.

⁶⁴ HANUŠ, L. K míře závaznosti soudní judikatury. *Právní rozhledy*. 2007, č. 16, s. 582.

Obiter dictum in the Practice of Czech Courts: when to write it and when to avoid it

Vojtěch Šimíček

Abstract: The article deals with the internal structure of the decisions of the Czech courts and, in particular, the differentiation of the parts referred to as ratio decidendi and obiter dictum. The author comments on the binding nature of obiter dictum and emphasizes that it is not the judge who writes it, but the following practice that decides which part will actually be considered obiter dictum in the future. In the next part of the text, the author gives concrete examples from practice, on which he demonstrates when obiter dictum should not be part of judicial decision-making, and on the contrary, cases where obiter dictum appears to be very beneficial. The final part of the article attempts to characterize individual types of judges' personalities according to how they deal with obiter dicti.

Keywords: court decisions and their structure, ratio decidendi, obiter dictum, binding, personality of the judges